

HISTORIE A VOJENSTVI

(Csehszlovákia)

1978

Az 1978-as évfolyamban folytatódik a CSKP történetével és a második világháború eseményeivel foglalkozó sorozat, különös tekintettel a fegyveres erőkre.

Vlastimil Vávra a „Csehszlovák kommunista csoportok egyesülési kongresszusa Moszkvában (1918. május 25—27.)” c. cikkében (3. sz. 65—84. o.) hangsúlyozza, hogy az 1917-es februári forradalmat követő viharos forradalmi kibontakozás vetette meg az oroszországi csehszlovák munkásmozgalom alapjait, 1917 nyarára tehető a baloldali politikai szervezetek kialakulása. E mozgalom alapját az oroszországi fogolytáborokban élő több mint 200 ezer cseh és szlovák hadifogoly alkotta, ezeket a bolsevikok karolták fel és igyekeztek helyzetükön javítani, segítettek a különböző illegális és legális szervezetek megalakításában. Ennek eredménye volt a Csehszlovák Nemzeti Tanács Oroszországi Szekciójának megszervezése is, amely a Párizsban, Masaryk vezetésével működő Nemzeti Tanács közvetlen részének tekintette magát. Később a Tanács vezetését az Oroszországba érkező Masaryk maga vette át. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmét követően egyre nyilvánvalóbbá vált a Masaryk vezette szekció politikájának reakciós iránya, ennek példája, hogy a csehszlovák hadtest katonái részt vettek Kijevben, a junkerek oldalán, a forradalmi proletáriátus elleni akcióban. A Pétervárot működő cseh szociáldemokraták viszont szoros kapcsolatot teremtettek Benés vezetésével a bolsevikokkal. Saját lapot jelentettek meg „Pochoden” néven, amelyben erős agitációt folytattak a szekció nacionalista és reakciós irányvonala ellen az akcióegység és az azt elősegítő „oroszországi csehszlovák szocialista emigránsok kongresszusának” összehívása mellett. A szovjet kormány Moszkvába települését követően beérett a Csehszlovák Szociáldemokrata (kommunista) Párt kongresszusának összehívása, amelyre 1918 májusában került sor és amely a csehszlovák munkásmozgalom különböző szervezeteinek egyesítését, a Csehszlovák Vörös Hadsereg helyzetének és vezetésének rendezését tűzte ki célul. A kongresszus az ügyek irányítására 21 tagú Végrehajtó Bizottságot választott és megszabta a csehszlovák kommunisták tak-

titikai irányvonalát, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság megalakítása érdekében.

Jiří Dvořan a „CSKP katonapolitikája a 20-as évek elején” (2. sz. 110—135. o.) c. cikkében részletesen elemzi a CSKP forradalmi katonapolitikai irányvonalának alakulását és realizálását, általánosítja a tapasztalatokat, amelyek abból az időszakból származnak, amikor a katonapolitika programbeli és taktikai alapjainak tisztázása és az első gyakorlati lépések megtétele folyt.

A párt alakuló kongresszusán a csehszlovák marxista baloldal olyan álláspontot foglalt, hogy a döntő pillanatban elegendő lehet néhány tizezer fegyveres a politikai hatalom megragadásához, de az új társadalmi és államrend rögzítéséhez és fejlesztéséhez már nem elegendő a fegyveres erő, hanem a szövetségesek kérdését is tisztázni kell. A katonapolitika stratégiáját és taktikáját érintő kérdésekben mutatkozó lényeges ellentéteket nem tudta a kongresszus megszüntetni, így ezek ebben az időszakban negatív hatást gyakoroltak a mozgalom egységére, egy egységes és internacionalista kommunista párt összekovácsolására a köztársaságban. A probléma megoldása ekkor csakis a Kominternőtől indulhatott ki. A fő feladat egyrészt a CSKP és a már előzőleg megalakult német szekció egyesítése, másrészt a közös platform kidolgozása. A Kominterné III. kongresszusán elfogadott irányvonalat végül egyhangúan elfogadta a CSKP és a német szekció is, majd az 1921-ben megtartott egyesülési kongresszus rögzítette az egységes katonapolitikai irányvonalat és meghatározta a hadsereg soraiban végzendő munka módszereit és elveit. Ezeket az 1923-ban megtartott rendkívüli kongresszus fejlesztette tovább.

Vlastimil Vávra a „Csehszlovák hadseregben az 1918—20-as években folyó osztályharcról” c. cikkében (5. sz. 95—119. o.) abból a tényből indul ki, hogy az önálló csehszlovák állam 1918 őszén történt megalakulásától kezdve burzsoázia állam volt, amelyben a cseh burzsoázia hegemoniája érvényesült. A tárgyalt időszakot a baloldal eszmei érési folyamata, az új állam iránti illúzióktól való

megszabadulás jellemezte. A szerző tanulmányában azt a célt tűzte maga elé, hogy alapvető kontúrjaiban megrajzolja, hogyan jutott kifejezésre ez az érési folyamat és annak tükrözője az osztályharc a burzsoázia fő erőszakszervezetében — a hadseregben —, és milyen volt a baloldal viszonya a hadsereggel. A hadsereg belső helyzetét, jellegét összefüggésbe hozza számos világpolitikai eseménnyel, többek között meghatározónak tartja a Magyar Tanácsköztársasághoz való viszonyt, a Szlovák Köztársaság megalakulásának hatását, a fiatal szovjet állam példáját, a szociáldemokrácia befolyását és a baloldal egyre erősebb felismerését olyan vonatkozásban, hogy a forradalmi harc továbbfolytatása elképzelhetetlen a szociáldemokráciával való definitív szakítás és az új, forradalmi párt megalakítása nélkül. Mindez nem maradt hatástalan a hadsereg személyi állományára, hiszen az általános hadkötelezettségi törvény alapján a hadseregbe behívott sorállomány a nép képviselője volt, amelyen belül a munkásosztály egyre erősebb meghatározó tényezővé vált az egész ország politikai fejlődésében.

A második világháború eseményeihez kapcsolódik *Karel Richter* „A fordulat éve” c. kétrészes tanulmánya (3. sz. 51—64. o. és 4. sz. 66—80. o.). A szerző a fordulat évének 35. évfordulója (1978) alkalmából tekinti át a háborús eseményeket azon momentumok kiemelésével, amelyek a háború további menete, de annak végső kimenetele szempontjából is meghatározó jellegűek voltak. Célul tűzi ki, hogy az 1943-as események hátterében bemutassa a csehszlovák nemzeti-felszabadító mozgalom helyzetét és működését mind a hazai, mind pedig a külföldi arcvonalon, bizonyítva, hogy annak összefüggése az általános háborús eseményekkel szoros és elválaszthatatlan. Az 1943-as év, az objektív és szubjektív tényezők összegződése eredményeként, amelyeken belül a Szovjetunió és hadserege vezető szerepének döntő jelentősége volt az antifasiszta koalíció háborús aktivitása szempontjából, kétségtelesen olyan év volt, amely a háború kifejlődését a fasizmus vereségének irányába terelte. A tartalmát alkotó események messzenyúló jelentőségűek voltak az antifasiszta koalíció valamennyi országa, különösen pedig a fasizmus által leigáztott népek számára, mint amilyen a cseh és szlovák nép is volt.

Tanulmányának második részét teljes egészében az antifasiszta ellenállás csehszlovák frontjának ismertetésére szen-

teli. Ezen belül a CSKP irányító és mozgósító szerepével, a Szovjetunió területén megalakult csehszlovák egységek harctevékenységével, a szovjet partizánok soraiban harcoló cseh és szlovák hazafiak működésével, a csehszlovák—szovjet egyezmény tartalmával és jelentőségével, Masaryk és Benes tevékenységével foglalkozik. Következtetésként megállapítja, hogy a csehszlovák hazai és külföldi antifasiszta ellenállás az adott nemzetközi katonapolitikai körülmények között egész sor kimagasló sikert ért el, amelyek annak fejlődésében és kibontakozásában új időszak kezdetét jelentették.

Martin Dzur a CSSZK honvédelmi minisztere „A második világháború történelmi tanulságai” c. cikkében (3. sz. 3—8. o.) a háború és béke — mint a világ népei érdeklődésének középpontjában álló kérdés — problematikájával foglalkozik. Leszögezi, hogy a szocialista államok növekvő ereje — beleértve a katonai erőt is — korunk meghatározó békefenntartó tényezőjévé vált. A béke fenntartásáért, egy új világháború kirobbanásának megakadályozásáért folytatott harcban kimagasló szerepe van annak az élő tapasztalatnak, amelyet a népek óriási áldozatok révén szereztek a második világháború, az emberiség eddig ismert legborzalmasabb háborúja éveiben. Az elmúlt több mint három évtized lehetővé tette a megfelelő tanulságok levonását, egy olyan alapvető következtetés rögzítését, miszerint az imperializmus továbbra is a háború és a progresszivitás elleni harc állandó forrása. A második világháború meggyőző bizonyítéka annak, hogy a szocializmus legyőzhetetlen, övé a jövő. A második világháború története a békéért küzdő széles néptömegek oktatásának és nevelésének jelentős forrása, ezt a célt szolgálja a háború átfogó történetével és előzményeivel foglalkozó 12 kötetes mű, amelyet a szovjet történészek dolgoztak ki, és amelyek hazai (csehszlovák) kiadása 1977-től folyik. E fundamentális mű fontos eszköz a tudományos világnézet, a materialista alapú nevelés, a szocialista hazafiság, a proletár és szocialista internacionalizmus szellemében való nevelés terén, és mint ilyen, nélkülözhetetlen eszköze a Csehszlovák Néphadseregben folyó nevelőmunkának is.

„A náci Wehrmacht tervei és Csehszlovákia térsége 1944—45-ben” című kétrészes tanulmányában (5. sz. 120—136. o., 6. sz. 40—57. o.) *Miroslav Nejedly* azt az időszakot vizsgálja, amelyben a né-

met fasiszta birodalom már a katasztrófa szélén állt, vezérei azonban még mindig bíztak a kedvező fordulatban és keresték a „győzelem” útjait és eszközeit, a „csodafegyvereket”. A politikai kiút egyik eszközének az elnémetesítést tekintették, ez a koncepció érvényesült Cseh- és Morvaország vonatkozásában, amelyeket a birodalmi terület „örök részének” tekintettek. A szerző e koncepció tükrében foglalkozik a hitleri birodalom vezéreinek hadászati elgondolásaival és terveivel, a Keleti és Déli Kárpátok védelmére tett intézkedésekkel, a 2. Ukrán Front csapatainak e térségben folytatott haditevékenységével, a Szlovák Nemzeti Felkelés segítségével, a 6. német és a 3. magyar hadsereg ellenállásának megtörésével, a Magyarországon és Szlovákia területén egyidőben folytatott harctevékenységekkel, a kárpáti—prágai irányban kibontakozó támadó hadművelettel, különös tekintettel a német fasiszta csapatok által kiépített erődvonalak leküzdésére. Végül leszögezi, hogy a háború befejező szakaszában a szovjet—német arcvonalon lezajló valamennyi fontosabb hadiesemény kisebb-nagyobb mértékben érintette Csehszlovákia területét. A fasiszta hadsereg hadművelési alkalmazása Csehszlovákiában a fasiszta Németország számára megmaradt egyetlen alternatíva — az egész arcvonalon szervezett hadászati védelem — jegyében folyt.

Eduard Čejka és Ján Lipták „A szocialista hadsereg története kutatásának elméleti problémái” c. tanulmányában (4. sz. 81—110. o.) abból indul ki, hogy a különböző szocialista országokban az új típusú hadseregek történeti kutatásában elengedhetetlen az alapvető elméleti és metodológiai kiinduló pontok tartalmi és formai egyeztetése, a fogalmak és kifejezések pontos körülhatárolása, mivel ennek hiánya megnehezíti az alkotó tudományos munkások közötti kommunikációt. Fejtegetik a szerzők „a hadsereg” és a „fegyveres erők” fogalmát és azok tartalmát, történelmi gyökereit, egészen a 17. századig visszatekintve, valamint Engels meghatározásaira hivatkozva. Vizsgálatuk alapjául az első szocialista állam — a Szovjetunió — fegyveres erőinek strukturális fejlődését választották. Ennek példája alapján fejtegetik a „hadsereg”, mint történelmi kategória fogalmát és körvonalazzák az új típusú, népi és demokratikus hadsereg ismérveit. Külön veszik vizsgálat alá a Csehszlovák Néphadsereg fejlődését és rajzolják a többi szocialista ország hadserege — a Lengyel Hadsereg, a Bolgár Néphadsereg, a Magyar Néphadsereg és

az NDK Nemzeti Néphadserege — kialakulásának és fejlődésének specifikus vonásait, különös tekintettel létrehozásuk történelmi és politikai körülményeire. Kitérnek a szocialista országok fegyveres erői más területeire, az azonos és a specifikus vonások összevetésére.

A szocialista hadsereg történeti kutatásának problematikáját folytatva, *Eduard Čejka és Ján Lipták* „Az új népi és demokratikus csehszlovák hadsereg kialakulásának történelmi körülményei” című cikkében (6. sz. 3—21. o.) abból az alaptételtől indul ki, hogy a Csehszlovák Néphadsereg létrejötté elválaszthatatlanul Csehszlovákia Kommunista Pártjának a szocializmus megteremtéséért vívott harcához kapcsolódik, a hadsereg és a cseh, valamint szlovák nép antifasiszta nemzeti-felszabadító mozgalmának, népi demokratikus forradalmának szülőlté. A hadsereg kialakulása a második világháború körülményei között zajlott le. A szerzők e folyamat kapcsán elméleti kiindulópontként meghatározzák a különböző társadalmi-fejlesztési időszakok tartalmát és hatását a hadsereg építésére. Vizsgálják a nemzeti és demokratikus forradalom, a népi demokrácia kialakulásának időszakát, a hatalom kérdéseit, az önálló csehszlovák állam létrejöttének körülményeit. Következtetésként megállapítják, hogy a CSKP helyes taktikájának köszönhető (más külső tényezők mellett) a polgárháború elkerülése, a békés átmenet a nemzeti ellenállásból a forradalomba, valamennyi népi és demokratikus erő konszolidálása és a fejlesztő, alkotó munkára való mozgósítása. Ez a fejlődési tendencia a cseh és szlovák nép közösségének objektív igényeit tükrözte.

Érdeklődésre tarthat számot *Ladislav Kopecký* „A Varsói Szerződés hadseregeiben működő katonai levéltárak tevékenységének aktuális kérdései” című cikke, amelyben az 1977. november 14—15-én Moszkvában megtartott levéltári konferencia tanulságait vonja le. Leszögezi, hogy a tanácskozás értékelte a katonai levéltárak hatékony részvételét a szocialista hazafias és internacionalista nevelésben a fegyveres erők személyi állománya és polgári lakosság körében, meghatározta a nemzetközi együttműködés további lehetőségeit és irányait a levéltárügy területén, különös hangsúlyval a levéltári kutatók kölcsönös fogadására és segítésére, a szükséges anyagok kölcsönös rendelkezésre bocsájtására, valamint a levéltári okmányok feldolgozásával kapcsolatos tapasztalatok rendsze-

res kicserélésére. Méltatja a szerző az eddig Prágában, Varsóban, Berlinben és Budapesten megtartott tanácskozásokat és kiemeli, hogy Budapesten történt meg első ízben, hogy a tanácskozáson valamennyi szocialista ország katonai levéltárának vezetője részt vett. A konferencián részt vevő magyar küldöttek Moszkvában konkrét példákkal bizonyították, milyen hasznos a levéltár együttműködése a hadtörténeti kutatást irányító és végző szervekkel, a történész kutatókkal, a különböző múzeumokkal és társadalmi

szervezetekkel. A konferencia megállapította, hogy az egyes szocialista hadseregek levéltári rendszere azonos politikai és ideológiai alapokon működik, egységes marxi—lenini metodológiai elvek alapján kezeli a levéltárügyet, hasonlóan kapcsolja össze tevékenységét a hadtörténeti kutatással és ez jelenti a közös alapot a szoros együttműködéshez, hogy a szocialista hadseregekben működő katonai levéltárak betöltsék hivatásukat és a tudományos kutatómunka lényeges és hatékony műhelyei. (*Nádor Tibor*)